

ВІДГУК
офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Ємельяненка Володимира Володимировича –
на дисертацію Ніколенко Дар'ї Миколаївни на тему «Кримінальна
відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом», поданої
на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081
Право

Актуальність теми дослідження. На підставі вивчення дисертації та копій публікацій здобувача Ніколенко Д. М. слід зазначити наступне.

Обрана тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається, перш за все, тим, що на сьогодні одним із найважливіших завдань правоохоронних органів України є забезпечення ефективної протидії злочинності, у тому числі шляхом притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. На виконання таких завдань вітчизняний законодавець ратифікував низку міжнародно-правових документів та імплементував їх положення у національне законодавство України. Зважаючи на те, що запроваджена законодавцем імплементация норм міжнародно-правових конвенцій у вітчизняне кримінальне законодавство, як свідчить слідча та судова практика, на сьогодні поки що не привела до очікуваних результатів, новели закону про кримінальну відповідальність потребують ґрунтовних наукових досліджень, перегляду усталених у науці кримінального права поглядів та напрацювання практичних рекомендацій для правозастосовних органів. Це повною мірою стосується кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом.

Як зазначає сама здобувачка, значення транспорту в нашому житті в умовах стрімко зростаючого рівня автомобілізації сучасного суспільства і, відповідно, вимог щодо належного використання, визначають науковий і практичний інтерес до проблеми кримінальної відповідальності за транспортні кримінальні правопорушення. Одним із серйозних завдань є забезпечення надійного захисту інтересів суспільства від злочинних посягань на безпеку руху та експлуатацію транспорту, до яких відноситься незаконне заволодіння транспортним засобом. Актуальним є також завдання визначення заходів боротьби з даним кримінальним правопорушенням, де суспільна небезпека характеризується тим, що незаконне заволодіння перешкоджає законному власнику здійснювати свої права на використання і розпорядження транспортним засобом. Поширеність діянь подібного роду також представляє значну небезпеку для нормального розвитку нашого суспільства. За даними статистичної інформації за 2019-2023 роки, розміщеної на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора, можна встановити, що дане кримінальне

правопорушення належить до одного з найпоширеніших серед правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Так, наприклад, у 2019 році частка кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 КК України, серед загальної кількості кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту становила більше 50 %. Однак, варто зазначити, що станом на 2023 рік було зареєстровано найменшу за 10 років кількість повідомлень про діяння, які містять ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України. Отже, вказані показники підтверджують соціальну обумовленість даного кримінального правопорушення, зокрема, типовість і достатню поширеність антигромадської поведінки, динаміку суспільно небезпечних діянь.

Про актуальність обраного напрямку дисертаційного дослідження свідчить також те, що воно належить до пріоритетних у науці кримінального права. Робота виконана відповідно до: Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р № 119/2021), наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки» від 11.06.2020 р. № 454, загальноуніверситетської теми наукових досліджень «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в Україні» (реєстраційний номер 0118U100431); тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2022 р. № 109.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджений теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Передусім, позитивним слід визнати чітке визначення авторкою об'єкта і предмета дослідження, що, на жаль, сьогодні не часто зустрічається в наукових роботах такого рівня. Правильне розуміння об'єкта та предмета дослідження дозволило дисертантці зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію суттєвим внеском у науку кримінального права.

Під час дослідження було використано широкий спектр загальнофілософських, загальнонаукових, логічних і спеціально-юридичних методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно

проаналізувати предмет дослідження. Усі вони застосовувались у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження.

Обґрунтованість висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується наявністю інформації про можливе впровадження результатів дослідження в: *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом; *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кваліфікації за незаконного заволодіння транспортним засобом; *науково-дослідній роботі* – під час подальших досліджень проблеми кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом; *освітньому процесі* – для здобувачів вищої освіти при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», інших спецкурсів.

Питання, які розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Зокрема, проаналізовано широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з окресленої проблематики, що свідчить про поглиблений аналіз порушеної в дослідженні проблеми.

З аналізу дисертації видно, що під час проведеного дослідження було використано не лише юридичну літературу, а й цінний емпіричний матеріал, що дозволило дисертантці досягти високого ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Очевидно, що авторка, працюючи над написанням дисертації, дотримувалася процедури систематизації наукової літератури під час її аналізу.

На мою думку, дисертантка досить вдало визначила мету дисертаційного дослідження – комплексне кримінально-правове вивчення проблем кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом, а також формулювання на цій основі відповідних пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення відповідної норми Кримінального кодексу України та підвищення ефективності застосування кримінального законодавства.

У процесі дослідження дисертантка не абстрагувалася в наукову розробку проблеми, а поставила конкретні та чіткі завдання, у зв'язку з чим дисертація отримала цікавий та корисний напрям не лише в науковому руслі, що дозволило одержати практичні результати, сформулювати корисні для практичного застосування висновки.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка досягнула визначеної мети й виконала поставлені завдання. Причому сформульовані висновки та пропозиції є досить

аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Структура дисертації добре продумана і відповідає тим завданням, які поставила перед собою авторка. Дисертантка послідовно виклала матеріал, здебільшого правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулювала необхідні наукові дефініції.

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 352 сторінки, основний зміст роботи складається із 206 сторінок, список використаних джерел (283 найменувань) розміщено на 35 сторінках, додатки розміщено на 68 сторінках.

У висновках за результатами дослідження загалом сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають вагоме значення для вдосконалення положень науки кримінального права. У додатках до роботи міститься перелік опублікованих праць та деякі аналітичні матеріали.

Таким чином, структурно дослідження побудовано логічно, розділи і підрозділи пов'язані між собою. Обрана структура дисертації дозволила авторці продемонструвати гідний рівень знань з кримінального права, ґрунтовно проаналізувати як положення нормативно-правових актів, так і погляди науковців з проблематики дослідження. Під час розподілу розділів основного тексту на підрозділи авторка дотримувалася правил пропорційності та взаємовиключення. Дисертантка послідовно виклала матеріал, здебільшого правильно співвідносячи загальнотеоретичні та практичні питання, сформулював необхідні наукові висновки та дефініції.

Мета і завдання, визначені авторкою у вступі, відповідають змісту дослідження та загальним висновкам, а всі висновки та рекомендації, зроблені нею, об'єднані провідною ідеєю вирішення конкретного наукового завдання, що полягає у кримінально-правовому вивченні проблем кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом, а також формулювання на цій основі відповідних пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення відповідної норми Кримінального кодексу України та підвищення ефективності застосування кримінального законодавства.

Привертає увагу стиль, яким написано роботу. Він означений логічністю, послідовністю та ясністю аргументування думок. Деякі досить складні теоретичні положення дисертації сформульовані зрозумілою мовою, та викладені без зайвих ускладнень.

Загалом на сторінках дисертації авторці вдалося розгорнути цікаву дискусію, використавши широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-

теоретичних та монографічних робіт з різних галузей наукових знань, що свідчить про поглиблений аналіз актуалізованої проблеми.

Таким чином, гарантією достовірності й теоретичної обґрунтованості наукових положень, сформульованих авторкою висновків і рекомендацій, є правильно визначені мета й завдання дослідження, структура та логіка викладеного матеріалу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна праці полягає у тому, що на підставі комплексного системно-правового та порівняльно-правового аналізу спеціальних джерел права, чинного вітчизняного кримінального законодавства, кримінального законодавства інших країн світу, вивчення судової практики *вперше* надається авторське бачення та обґрунтування доцільності зміни назви та змісту основного складу діяння, передбаченого ст. 289 КК України: **ст. 289 КК України «Незаконне використання транспортного засобу». 1. Незаконне використання транспортного засобу**, із відображенням у Примітці тлумачення поняття «незаконне використання транспортного засобу» як вчиненого умисно, з будь-якою метою протиправного вилучення будь-яким способом чужого механічного наземного пристрою, призначеного для перевезення встановлених на ньому механізмів чи спеціального обладнання, а також людей чи вантажу, у власника чи користувача всупереч їх волі.

У роботі враховано положення як національного, так і міжнародного законодавства, проаналізовано теоретичний матеріал, що стосується тематики роботи. Це дало змогу виробити новий підхід до дослідження значної кількості проблем, якими означена проблема безпеки дорожнього руху.

Переважна більшість положень, винесених авторкою на захист, і висновків є новими або містять значну частку новизни. Тобто роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить більш ефективно протидіяти злочинності.

У висновках дисертації на підставі узагальнення основних положень проведеного дослідження проблеми сформульовано відповідні результати дослідження, пропозиції та рекомендації.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що висновки дисертації є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті й завданням дослідження, містять важливі теоретичні положення щодо теорії та практики протидії злочинності.

Повнота викладений наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

За темою дисертації опубліковано 5 наукових публікацій, з яких 3 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 2 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їхнього змісту засвідчує, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення дисертаційної роботи.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу дисертанта на такі дискусійні положення:

1. Характеризуючи стан наукового дослідження теми, авторці слід було б окремо виділити зарубіжних учених, які досліджували та досліджують проблеми правового забезпечення безпеки дорожнього руху, в тому числі протидії незаконному заволодінню транспортними засобами.

2. Окремі положення наукової новизни у рубриках «удосконалено» та «набуло подальшого розвитку» містять елементи анотацій. Зокрема, авторкою дійсно в роботі удосконалено підходи до визначення доктринально-правових аспектів кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом, а також на їх підставі встановлення існуючих проблем, проте саме формулювання про це не свідчить.

3. Авторка провела порівняльний аналіз чинного кримінального законодавства Азербайджанської Республіки, Грузії, Естонської Республіки, Королівства Іспанії, Литовської Республіки, Норвегії, Республіки Австрії, Республіки Болгарії, Республіки Казахстан, Республіки Молдови, Китайської Народної Республіки, Республіки Польщі, Туреччини, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Французької Республіки, ФРН, Чеської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Швеції, Японії.

Жодним чином не применшуючи проведену роботу, критерії обрання країн та елементи порівняння варто озвучити під час захисту.

4. На стор. 243 дисертації вказано, що дисертанткою встановлені дві концепції кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом, тобто в аспекті позитивної (перспективної або потенційної) та негативної (ретроспективної або реальної) кримінальної відповідальності, проте далі це питання не розкривається.

5. Одним із пунктів новизни дисертації є пропозиція замінити в ст. 289 КК поняття «заволодіння» поняттям «використання» (стор. 37, 126, 245). На наш погляд, використання є дією або процесом, коли щось застосовують, користуються чимось, щоб отримати певний результат. Незаконне заволодіння транспортним засобом, на наш погляд, є не використанням його корисних властивостей, а процесом і результатом протиправного заволодіння ним. Через це зазначена пропозиція дисертантки сприймається нами критично.

6. Вважаємо, що певною мірою слабким місце в роботі є та її частина, в якій досліджується об'єкт кримінального правопорушення. Відомо, що одним із найбільш дискусійних доречних темі питань, є питання про те, що є основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 289 КК, і що, відповідно, впливає на знаходження відповідної норми у розділі XI Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» чи розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності». Втім розгорнутої аргументації, чому саме авторка вважає більш правильним визнання основним безпосереднім об'єктом суспільні відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатації автомобільного транспорту, а не відносини власності, в роботі немає (стор. 108, 125). Міркування з цього приводу дисертантки було б бажано почути при захисті роботи (це стосується й питання про визнання відносин власності додатковим факультативним (а не обов'язковим) об'єктом).

7. Дискусійний характер має й оцінка нової редакції ст. 289 КК (Закон України № 875-IX від 03.09.2020) щодо кваліфікуючих ознак незаконного заволодіння транспортним засобом: зміни, пов'язані з диференціацією кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом залежно від його вартості; визнання новою кваліфікуючою ознакою цього злочину використання електронних пристроїв для втручання в роботу технічних засобів охорони; розширення змісту повторності. Виходячи з тексту дисертації, авторка ставиться до цих змін схвально, зазначаючи, що вони «направлені на покращення превентивної функції даного кримінального правопорушення та відповідають викликам сьогодення» (стор. 181). Можливо, на захисті дисертантка зможе аргументувати свою позицію більш докладно. Зауважу, що автор цих рядків разом із проф. О. О. Дудоровим та проф. Р.О. Мовчаном оцінили в своїй публікації ці законодавчі новели достатньо критично (див.: Дудоров О.О., Ємельяненко В.В., Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: аналіз законодавчих новел. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 1. С. 277-286).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наведені вище критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання щодо наукової розробки рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності правового забезпечення безпеки дорожнього руху.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення авторкою

вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у випадках використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Зокрема, у рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими, хоча і досить дискусійними.

Висновки та рекомендації, отримані під час дослідження, представляють теоретичну цінність для науки кримінального права.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені авторкою у наукових статтях, підготовлених та опублікованих авторкою дисертації, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Дисертація на тему **«Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом»** відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами, а її авторка – Ніколенко Дар'я Миколаївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент –
доцент кафедри
кримінально-правової політики
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук, доцент**

Володимир ЄМЕЛЬЯНЕНКО